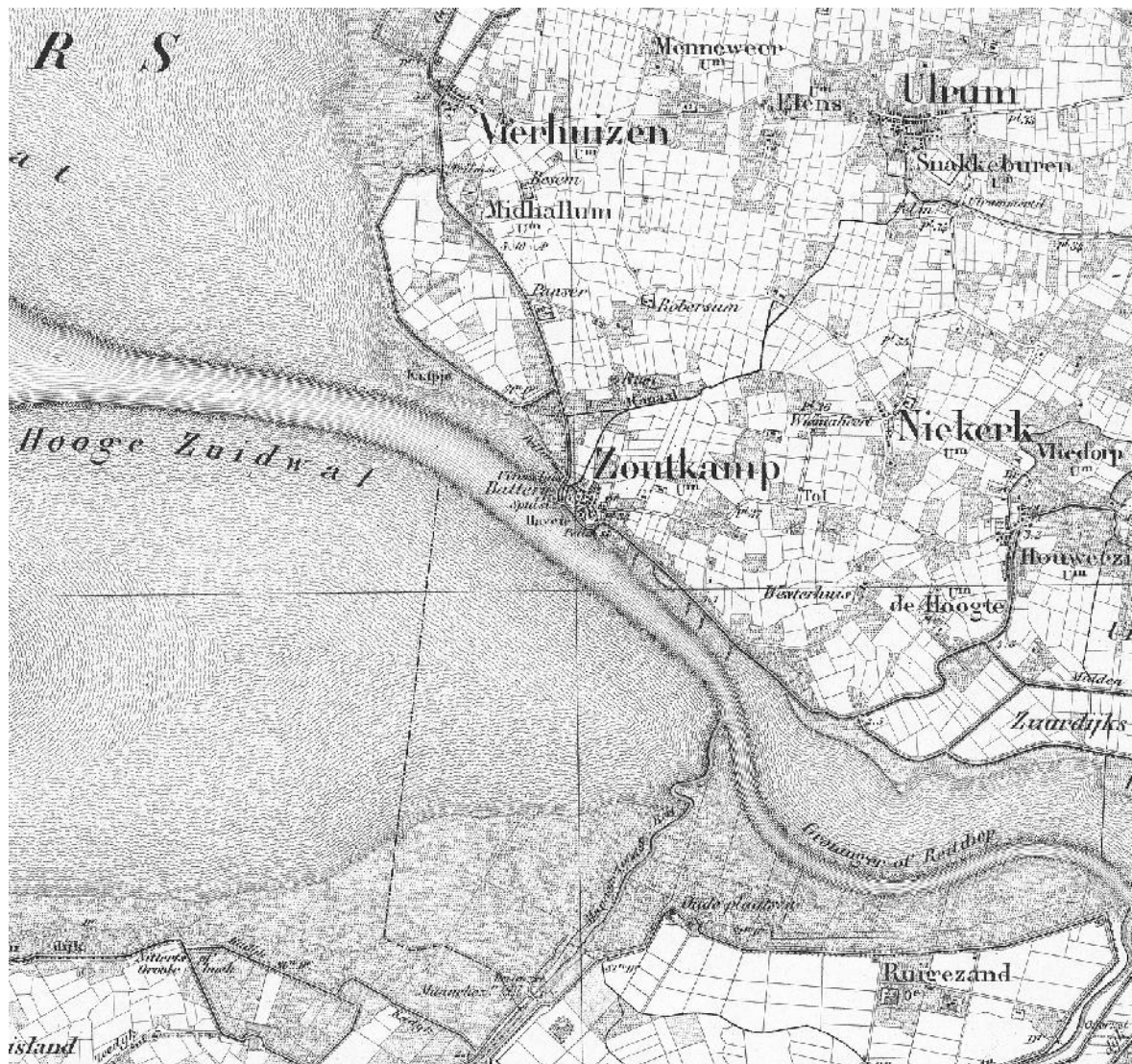

Lauwersstraat 2 te Zoutkamp (gemeente De Marne)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: De Marne
plaats: Zoutkamp
toponiem: Lauwersstraat 2
bevoegd gezag: gemeente De Marne
opdrachtgever: gemeente De Marne
centrumcoördinaten: 215.794/595.012
onderzoeksmeldingsnummer: 4543414100
kaartblad: 7A
beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente De Marne en E-depot
uitvoerder: Libau
rapport: 17-80
auteur: M. de Jong
autorisatie: N. van der Mei
telefoon: 050-3126545
e-mail: archeologie@libau.nl

Lauwersstraat 2 te Zoutkamp (gemeente De Marne)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van de gemeente De Marne, vertegenwoordigd door mw. N. Scheeper, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Lauwersstraat 2 te Zoutkamp (zie figuur 1). De aanleiding voor het onderzoek is het voornemen tot de uitbreiding van de woning en de herbouw van de garage bij de woning. De uitbreiding van de woning wordt circa 3 m bij 6 m groot. De garage zal op dezelfde plaats en met dezelfde afmetingen, namelijk circa 3,3 m bij 5,2 m, worden herbouwd. De nieuwbouw wordt vorstvrij gefundeerd op gepande betonstroken. De locatie waar de werkzaamheden zijn beoogd, wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Topografische kaart waarop de ligging van Lauwersstraat 2 te Zoutkamp is aangeduid met een pijl (Opentopo). In de inzet een recente luchtfoto waarop het plangebied met een zwart kader is aangegeven (luchtfoto 2016; Nationaal Georegister).

Landschappelijke en aardkundige informatie

Het plangebied ligt binnen de bebouwde kern van de voormalige schans Zoutkamp. Zoutkamp ligt aan het Reitdiep dat de stad Groningen verbond met de Waddenzee. Om die reden was Zoutkamp strategisch gelegen en werd hier tijdens de Tachtigjarige Oorlog een schans aangelegd. Zoutkamp ligt in de streek Hunsingo, zo genoemd naar de rivier de Hunze. De Hunze waterde tot in de middeleeuwen rechtstreeks af op Waddenzee en later de Lauwerszee. In de loop van de middeleeuwen schoof de Hunze op in oostelijke richting. Door inbraken vanuit het Lauwersestuarium onstond een nieuwe westelijke aftakking van de Hunze: het Reitdiep.

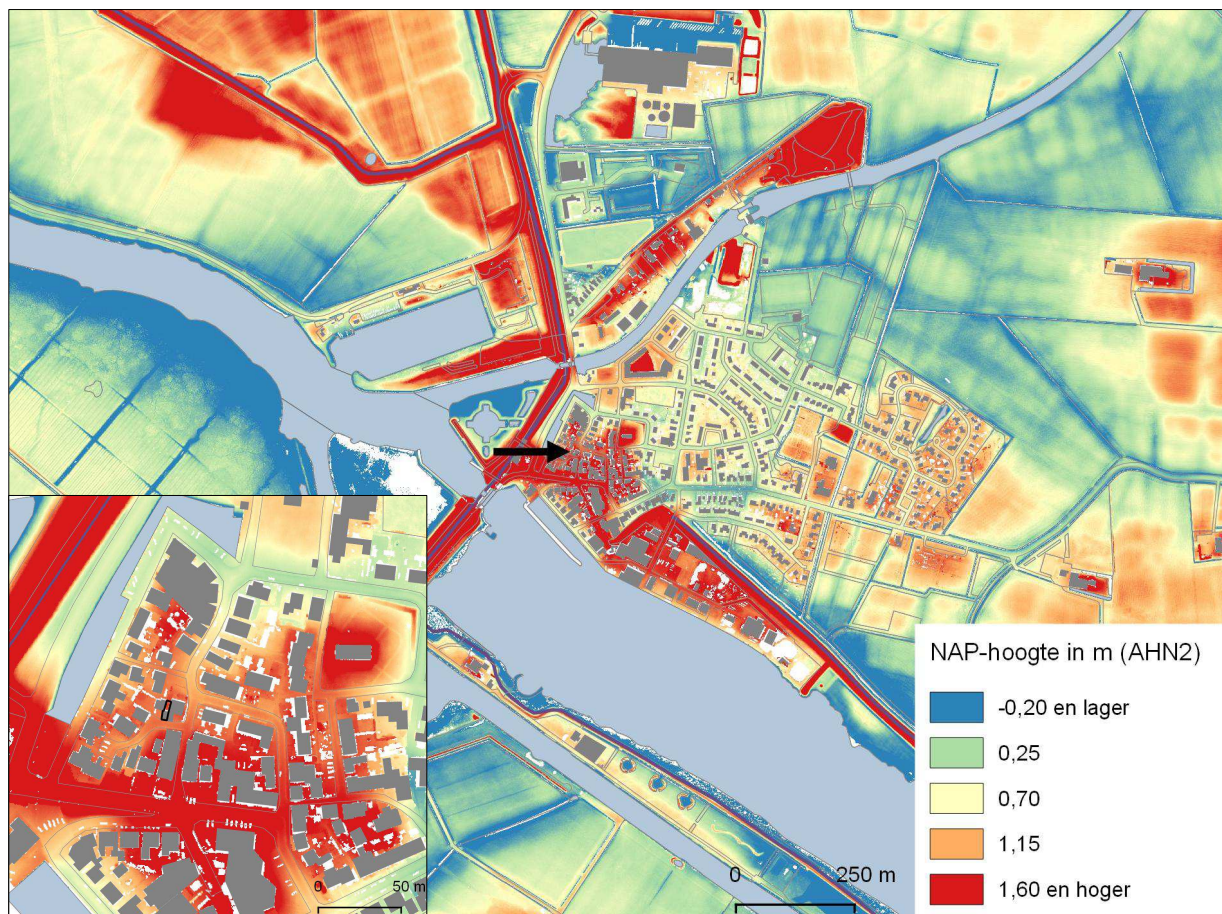
Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is het plangebied geclassificeerd als onderdeel van de bebouwde kern van Zoutkamp (zie bijlage Fysisch geografische kaart). Ten noordwesten van Zoutkamp liggen recente(re) aanwasvlaktes in het Lauwersmeergebied (code Mv3). Ten zuiden van Zoutkamp liggen langs het Reitdiep zeeboezemvlaktes (code Mv4), die resteren van de oude inbraken vanuit het voormalige Lauwersestuarium. Mogelijk is ook een erosie laagte (M1) grenzend aan de noordoostzijde van Zoutkamp een

gevolg hiervan. Ten noorden en oosten van Zoutkamp liggen de voormalige kwelders die gekenmerkt worden door kwelderwallen (code Mw1), kwelder- of oeverwalachtige vlaktes (code Mv9) en kwelderflanken (code Mv8). Verder naar het oosten gaan deze over in een getij-afzettingenvlakte met kleinschalig reliëf (code Mv1). Op de van oorsprong hoger gelegen delen van het landschap liggen wierden (code t). Ook komen rondom Zoutkamp meerdere dijken voor waarvan de oudste, die vanaf Panser naar het oosten loopt, uit de 12de eeuw dateert (CWK provincie Groningen). Gelet op de omgeving ligt Zoutkamp waarschijnlijk op het westelijk uiteinde van een kwelderwal (code Mw1). De geomorfologische kaart geeft voor het plangebied en de directe omgeving hetzelfde beeld (Alterra, geraadpleegd via Archis).

Ook op de bodemkaart is het plangebied opgenomen als behorend tot de bebouwde kern van Zoutkamp (zie bijlage Bodemkaart). Ten westen hiervan komen kalkrijke poldervaaggronden bestaande uit lichte zavel voor (code Mn15A). Ten oosten van de kern komen kalkarme poldervaaggronden bestaande uit lichte zavel (code Mn15C) en kalkarme poldervaaggronden bestaande uit zware zavel (code Mn25C) voor. Het voorkomen van zavel wijst op de aanwezigheid van een kwelderwal.

Op de uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2) vallen de wierden, enkele dijken, de kwelderwallen en de aanwasvlakte op door hun hoge ligging. De erosielaagte en de oevers van het Reitdiep zijn herkenbaar als laagte (zie figuur 2). De kern van Zoutkamp is vrij hoog gelegen. In de inzet van figuur 2 is te zien dat de hoogste delen worden gevormd door de brede banen van (oude) dijken. Uit de hoge ligging van de kerk blijkt dat ook deze locatie is opgehoogd. De vorm doet vermoeden dat zich hier een kerkwierde of – podium bevindt, maar het betreft een restant van de schans Zoutkamp. Ook het tussenliggende deel van de kern, waaronder het plangebied, is tamelijk hoog gelegen met waarden tussen 1,2 en 1,6 m boven NAP.

Figuur 2: Hoogteverschillen in en rondom Zoutkamp (AHN2). De ligging van het plangebied is aangegeven met een zwarte pijl. In de inzet een detailopname van het plangebied en de oude kern van Zoutkamp met iets aangepaste hoogtewaarden (blauw 0,2 m –NAP en lager, rood 1,8 m NAP en hoger). Het plangebied is hierin aangegeven met een zwarte omlijning.

Archeologische informatie

Het plangebied ligt binnen een terrein dat is opgenomen op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK). Het betreft de oude kern van Zoutkamp uit de vroege nieuwe tijd (AMK-terrein 15201; zie bijlage Kaart archeologie).

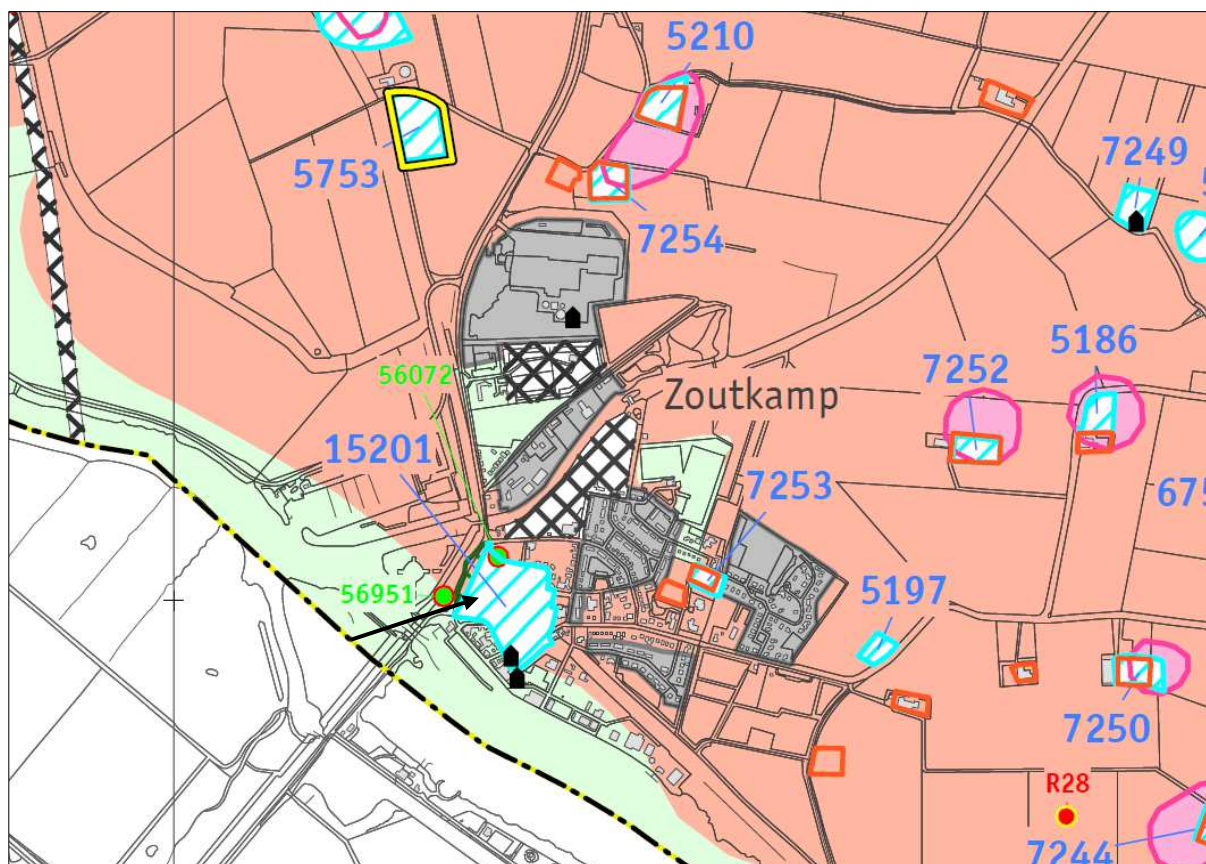

Het dorp Zoutkamp is ontstaan uit de schans die hier tijdens de 80-jarige oorlog, rond 1580, is aangelegd. De schans is waarschijnlijk aangelegd door Staatse troepen. Althans in 1581 is de schans veroverd door de Spaanse troepen van Verdugo. Nadat Zoutkamp in 1589 werd heroverd door de Staatsen, liet graaf Willem Lodewijk een grotere schans aanleggen. De nieuwe schans bestond uit een kroonwerk met drie bastions aan de oever van het Reitdiep (De Kruijff et al., 2013: p. 145). De middelste van de drie bastions is op de hoogtekaart (figuur 2) nog herkenbaar. De kerk van Zoutkamp is er bovenop gebouwd. In de 17de eeuw ontstond het vissersdorp Zoutkamp binnen de contouren van de schans. De schans werd in 1874 bij wet opgeheven (De Kruijff et al., 2013: p. 145).

Resten van de gracht rondom de schans zijn aangetroffen aan de Grachtstraat en de binnenhaven aan de Dorpsstraat (vondstlocatie 2061071100). Ten westen van de voormalige vesting zijn in de dijk langs de Hunsingoweg resten van een oudere dijk gevonden (vondstlocaties 2056788100 & 2093942100).

Al voor de aanleg van de schans moet in de omgeving van het huidige Zoutkamp bebouwing hebben gestaan. De naam Soltcamp is in de late middeleeuwen in gebruik voor dit gebied vanwege het winnen van zout uit zoutveen (Brood et al, 1999), en daarmee samenhangend in de 16de eeuw ook visverwerking. Hiervan zijn vooralsnog geen archeologische resten bekend. Wel zijn in de omgeving meerdere oude bewoonde locaties bekend die geregistreerd zijn op de Archeologische Monumentenkaart. Het betreft de laatmiddeleeuwse borg Panser (AMK-terrein 5753) en dertien (huis)wierden, waarvan twee met een begindatering in de ijzertijd (AMK-terreinen 5190 & 5209) en elf met een oorsprong in de middeleeuwen (zie bijlage Kaart archeologie). Ten noorden van Zoutkamp is een loden zegel met het embleem van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden gevonden (vondstlocatie 3113391100). Ten westen van Zoutkamp zijn in de diepere ondergrond oude Hunze-afzettingen aangetroffen. Mogelijk was dit gebied in de prehistorie geschikt voor bewoning (vondstlocatie 2121554100).

De AMK-terreinen (blauw gearceerd) zijn opgenomen op de archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente De Marne (RAAP, 2008; zie figuur 3). Voor de omgeving van Zoutkamp is een hoge archeologische verwachting (lichttroze) aan de orde.

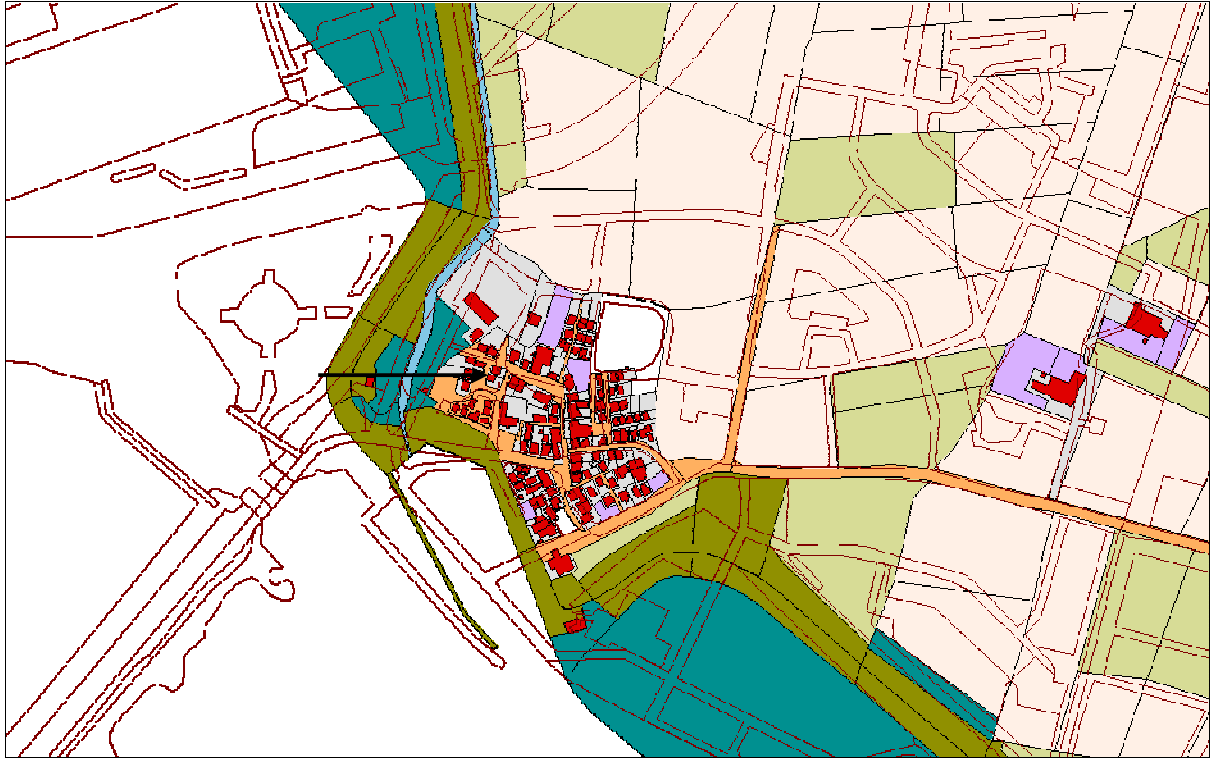

Figuur 3: Zoutkamp en omgeving op de archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente De Marne (RAAP, 2008). De ligging van het plangebied is aangegeven met een zwarte pijl.

Historische geografie

Op de kadastrale minuut uit 1828 (gemeente Ulrum, blad F3) is te zien dat het plangebied destijds deel uitmaakte van de bebouwde kern van Zoutkamp (zie figuur 4). Lauwersstraat 2 overlapt met het huis en erf van twee vissershuisjes die destijds in eigendom waren van Wessel Gozens Kruizenga en Pieter Jurriens Frik (HisGIS). Ook de oude weg ten westen van deze huisjes overlapt met Lauwersstraat 2. De vorm van de schans is nog gedeeltelijk te herkennen aan de dijken (vaalgroen) en perceelsgrenzen.

In de loop van de 19de en met name de 20ste eeuw neemt de bebouwing te Zoutkamp toe (Topotijdreis). Volgens de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) is de huidige woning in 1877 gebouwd. Tijdens de 20ste eeuw zijn enkele elementen aan de woning toegevoegd.

Figuur 4: Zoutkamp en omgeving op de kadastrale minuut uit 1828 (HisGIS). Het plangebied is aangegeven met een zwarte pijl.

Overweging en advies

Het plangebied ligt binnen de 16de-eeuwse schans en de oude kern van Zoutkamp. In het plangebied zijn dan ook archeologische resten te verwachten die gerelateerd zijn aan het gebruik en de bewoning van de schans en de nederzetting Zoutkamp. Deze resten zullen dateren uit de 16de eeuw tot en met de late nieuwe tijd. De kans op oudere, middeleeuwse, resten is niet geheel uit te sluiten.

De in het plangebied beoogde werkzaamheden bestaan uit het uitbreiden van de woning met een oppervlak van circa 18 m² en het herbouwen van de bestaande garage van circa 15 m². Ten behoeve van de woning zal een fundering worden aangelegd ter plaatse van de te bouwen muren. De bodemingrepen blijven daarmee relatief beperkt. De nieuwe garage zal op exact dezelfde locatie worden herbouwd; dit geldt ook voor de fundering. De kans op (nieuwe) bodemverstoring ter plaatse van de garage is daardoor nihil.

Indien de bodemingrepen ten behoeve van de aan te leggen vloeren niet dieper reiken dan 40 cm onder maaiveld dan is in het kader van de voorgenomen werkzaamheden geen archeologisch vervolgonderzoek benodigd. De restrictie van 40 cm onder maaiveld geldt uiteraard niet voor de aan te leggen fundering, deze kan door middel van een sleuf op de benodigde diepte worden aangelegd. Mochten tijdens de ingrepen onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt krachtens de Erfgoedwet een meldingsplicht. Vondsten dienen deze zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de gemeente De Marne en bij Libau. Libau kan desgewenst zorg dragen voor de bij het rijk verplichte melding.

Bijlagen

- Fysisch geografische kaart;
- Bodemkaart;
- Kaart archeologie;

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen.

Archis 3, Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Beek, J.L. & P.C. Vos, 2008. Regio Noord Groningen, Gemeenten De Marne, Winsum, Bedum, Ten Boer, Loppersum, Eemsum, Appingedam en Delfzijl. Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart. RAAP-rapport 1732.

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi (red.), 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-Project Uitgevers, Groningen.

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Kruijf, T. de, E.J. Brink, P.J.J. van Dijk, S.J. de Groot, J.P.C.M. van Hoof, F.W.J. Scholten, B.H. de Vries, H.J. van Welsen & F. Westra (red.), 2013. *Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland. Groningen, Friesland, Drenthe*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Nationaal Georegister (NGR). De vindplaats van geo informatie voor heel Nederland (www.nationaalgeoregister.nl).

Opentopo, recente topografische kaarten van Nederland. J. W. van Aalst (www.opentopo.nl).

PDOK, Publieke dienstverlening op de kaart (www.pdok.nl).

Schroor, M. 1996. *De Atlas der Provinciëlanden van Groningen (1722-1736)*. REGIO-Project Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M. 1997. *De Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-Project Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M., 2003. De Atlas van Kooper. Oude kaarten van de provincie Groningen. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Stiboka Wageningen.

Topotijdreis. Tijdreis over 200 jaar topografie. Kadaster (www.topotijdreis.nl).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

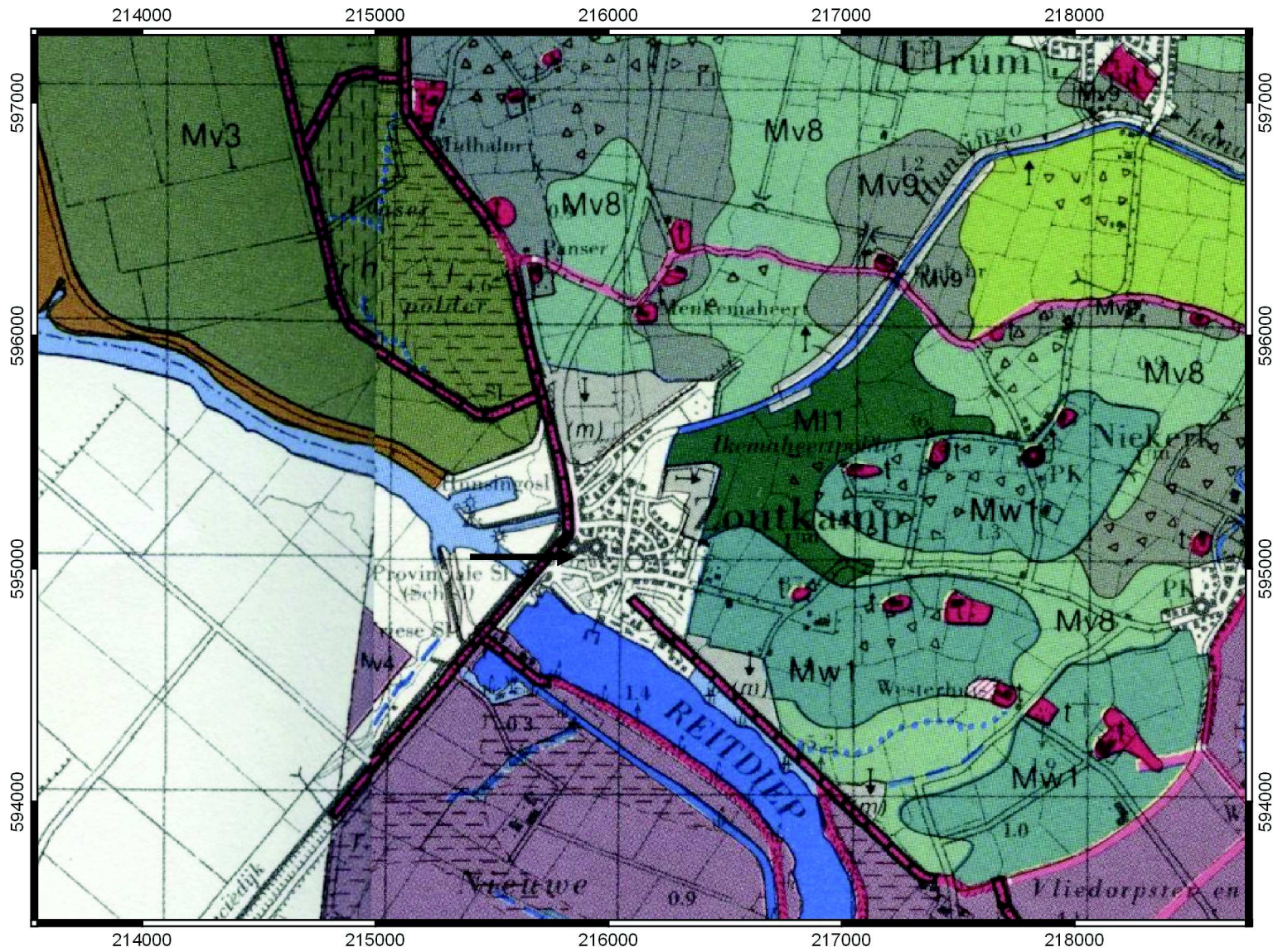

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Fysisch geografische kaart
Lauwersstraat 2 te Zoutkamp

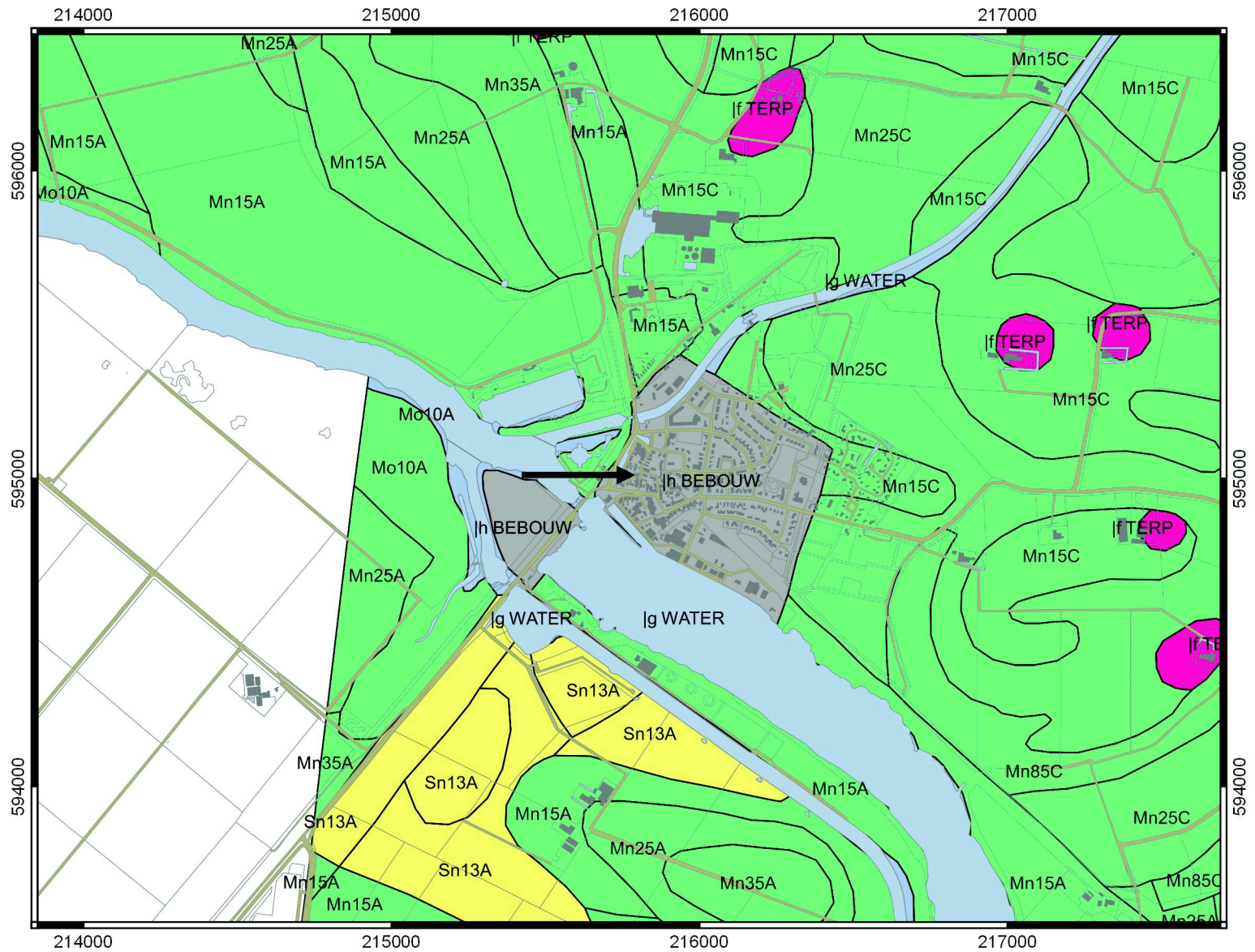

Legenda

	Bebouwde kom		Mv3 - Aanwasvlakte
	Afgraving/ophoging/vergraving		Mv4 - Zeeboezemvlakte
	Dijk		Mv8 - Kwelderflank
	t - Wierde		Mv9 - Kwelder/oeverwalachtige vlakte
	Afgegraven wierde		Mw1 - Kwelderwal
	Lv2 - Meerbodenvlakte, met zand		Kruinige percelen
	MI1 - Erosielaagte		r.l. - relatief lager deel
	Mv1 - Getij-afzettingsvlakte, met kleinschalig reliëf		r.h. - relatief hoger deel

Bodemkaart

Lauwersstraat 2 te Zoutkamp

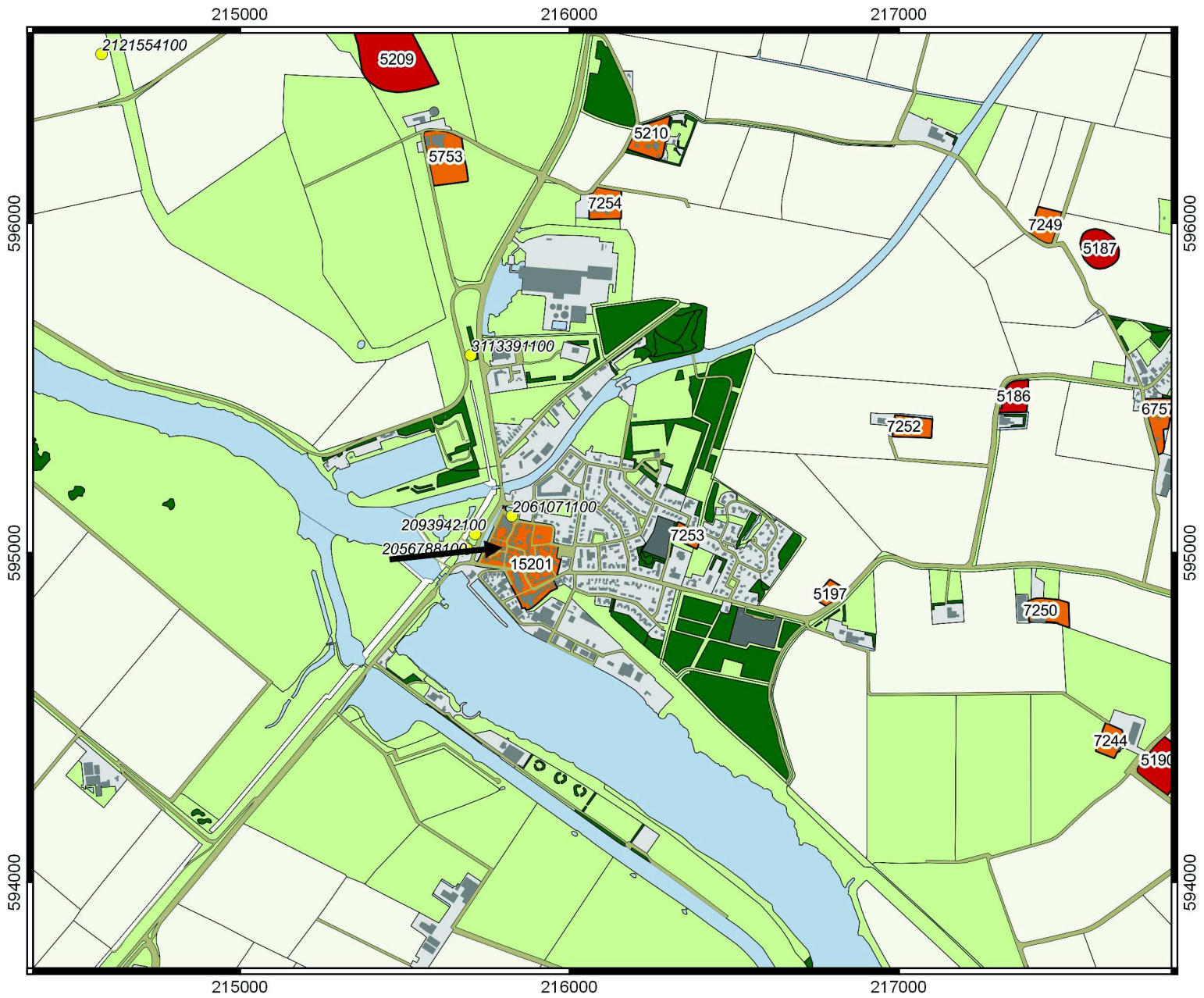
Legenda

- lf TERP: wierde / terp
- lg WATER: water
- lh BEBOUW: bebouwde kom
- Sn13A: Kalkhoudende vlakvaaggronden; zwak en sterk lemig, kleiig, uiterst fijn zand
- Mn15A: Kalkrijke poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5
- Mn15C: Kalkarme poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5
- Mn25A: Kalkrijke poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5
- Mn25C: Kalkarme poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5
- Mn35A: Kalkrijke poldervaaggronden; lichte klei, profielverloop 5
- Mn45A: Kalkrijke poldervaaggronden; zware klei, profielverloop 5
- Mn85C: Kalkarme poldervaaggronden; klei, profielverloop 5
- Mo10A: Kalkrijke nesvaaggronden; lichte zavel

Kaart archeologie

Lauwersstraat 2 te Zoutkamp

Legenda

● Vondstlocaties

AMK-terreinen

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde, rijksbeschermd

